

BRAAKBALANALYSES VAN STEENUILEN (ATHENE NOCTUA) UIT DE OMGEVING VAN VREELAND

Erik Lam

Inleiding

In het kader van een te publiceren boekwerk over de vogels van het Gooi e.o., waarin een hoofdstuk over het voedsel van uilen wordt opgenomen, is gezocht naar braakballen van Steenuilen. Na literatuuronderzoek bleek namelijk dat er nog geen gegevens bekend waren omtrent het voedsel van Steenuilen uit ons werkgebied.

In het voorjaar van '84 heeft Willy Leurs uitgebreid onderzoek gedaan naar het voorkomen van de Steenuil in het uiterste westelijke deel van ons werkgebied. Met behulp van hem konden enkele nest- en roestplaatsen opgespoord worden, alwaar de braakballen geraapt konden worden.

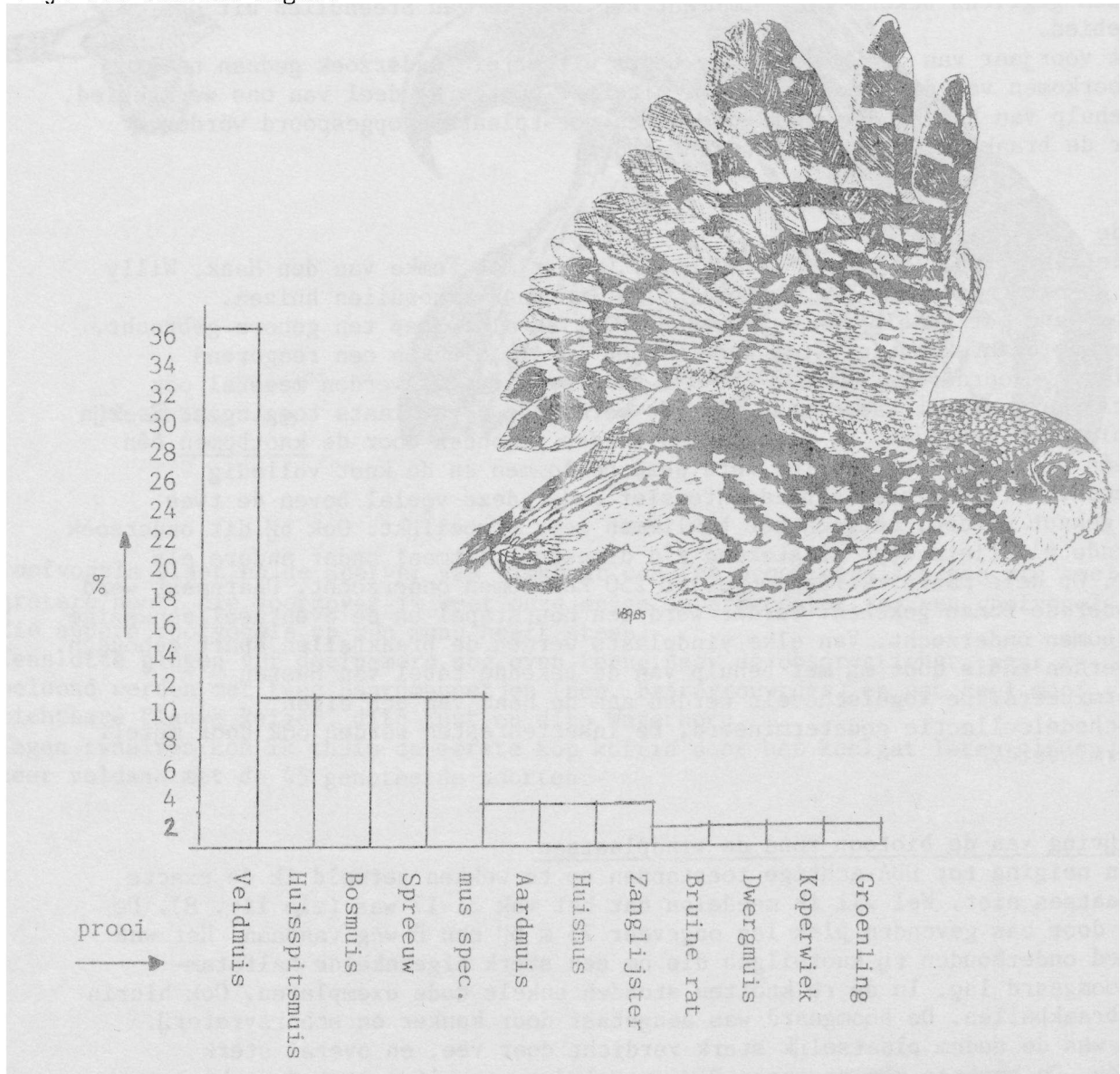
Methode

Op 3 februari 1985 is tussen 11.30 en 17.00 uur met Femke van den Haak, Willy Leurs en ondergetekende gezocht naar plaatsen waar Steenuilen huizen. Daartoe werd met behulp van een bandrecorder de alarmroep ten gehore gebracht. Dit werkte uitstekend, meestal werd binnen enkele minuten een reagerend exemplaar gehoord (afstand 100-250 m). De Steenuil(-en) werden meestal ook visueel waarneembaar wanneer zij naar de vermeende roestplaats toegingen. Er zijn drie plaatsen gevonden. De braakballen werden gevonden door de knotbomen één voor één af te zoeken. Hiertoe werd deze beklommen en de knot volledig onderzocht. Dit was zeer arbeidsintensief omdat deze veelal boven de twee meter geknot worden, hetgeen het beklimmen zeer bemoeilijkt. Ook bij dit onderzoek verleende m'n fiets weer uitstekend z'n diensten, ditmaal onder andere als ladder. Op deze manier werden ongeveer 250 knotbomen onderzocht. Daarnaast werd ook onder de bomen gekeken. Verder werd een houtstapel en de eventueel aanwezige vruchtbomen onderzocht. Van elke vindplaats werden de braakballen apart gehouden. Deze werden thuis door mij met behulp van de bekende tabel van Hussen gedetermineerd. De vogelschedels werden aan de hand van een eigen vogelschedelcollectie gedetermineerd. De insectenresten werden ook door mijzelf gedetermineerd.

Beschrijving van de biotoop rond de vindplaatsen

Om geen neiging tot DBA-achtige toestanden op te wekken vermeld ik de exacte vindplaatsen niet. Wel wil ik meedelen dat het vak 31-17 was (zie lit. 8). De eerste door ons gevonden plek lag ongeveer 75 m bij een B-weg vandaan. Het was een goed onderhouden rij knotwilgen die om een sterk afgetakelde halfstamfruitboomgaard lag. In de rij knotten stonden enkele dode exemplaren. Ook hierin lagen braakballen. De boomgaard was aangetast door kanker en schorsvreterij. Verder was de bodem plaatselijk sterk verdicht door vee, en overal sterk betreden. De knotten zijn ongeveer 7 jaar geleden voor 't laatst door knotgroep Loenen geknot. Er zijn hier 16 braakballen gevonden. Volgens de boer zaten de uiltjes (katuilen noemde hij ze) er altijd al. De tweede vindplaats lag zo'n 250 m bij de weg vandaan. Er staat een boerderij met stallen en wat bijgebouwtjes, een groep opgaande Canadese populieren en een perceel met een grote rij knotten er omheen. Soms was zij zelfs dubbel. Oorspronkelijk lag hier een boomgaard in, daar waren nu nog slechts enkele bomen van over. Ook lag hier een grote houtstapel, bestaande uit planken en stronken van de boomgaard. Deze werd ook door de Steenuilen gebruikt. De knotten bestonden zowel uit wilgen als populieren. Ongeveer de helft was begin deze winter geknot. De onderhoudstoestand was goed. In de knotbomen groeide onder andere braam, kruisbes, rode bes, bitterzoet en lijsterbes. Er zijn 31 braakballen gevonden op deze plaats. De kinderen van de boer wisten heel goed dat de uiltjes hier zaten.

De derde en laatste plek was een lange rij knotwilgen die bij de weg begon en langs een sloot het land in ging. De bomen waren minstens 200 jaar oud ($\pm$ twee maal zo oud als bij de andere plaatsen). Af en toe stonden er (oude) meidoorns tussen. De bomen staan dicht op elkaar. Ongeveer 'n derde was twee jaar geleden, de rest ongeveer zes jaar gelden door knotgroep Loenen geknot. In de knotten staat onder andere: vlier, bitterzoet, meidoorn, zachte witbol, zomereik en lijsterbes. Er zijn hier 10 braakballen verzameld. Ook van deze plek wist de boer van het bestaan van de uiltjes af (ook weer "katuilen"). Hij wist zelfs wat braakballen waren. "Vroeger", toen ze nog zelf knotten, kwamen ze die namelijk ook weleens tegen.

Totaal 57 braakballen van Steenuil, geraapt op 3-2-1985, omgeving Vreeland

Resultaten

Uit de in totaal 57 braakballen kwamen 47 prooien (insecten niet meegeteld). Er werden zeven kleine zoogdiersoorten en vijf vogelsoorten gevonden. De veldmuis (*Microtus arvalis*) werd op elke vindplaats in de braakballen aangetroffen. In totaal maakte de veldmuis 36% van de prooidieren uit. De aardmuis (*Microtus agrestis*) is zowel bij vindplaats één als drie gevonden. Het totaal nam toch slechts 4% in. Spectaculair was de vondst van een bruine rat (*Rattus norvegicus*). In de braakbal zat een kaakfragment met slechts één kies. Hierdoor was niet te zien of dit een jong exemplaar betrof, doch dit is wel waarschijnlijk. Ook de vondst van bosmuizen (*Apodemus sylvaticus*) op vindplaats één en twee is leuk.

Deze nemen 11% voor hun rekening. Opvallend is dat deze soort alleen gevangen is op de plaats waar een boomgaard, of de restanten daarvan, aanwezig zijn. De huismuis (*Mus musculus*) is met 4% alleen op vindplaats twee gevonden. Hier stond het bebouwing wat kennelijk genoeg was om deze soort te herbergen. Ook leuk is de vondst van één dwergmuis (*Micromys minutus*). Het is bekend dat deze soort onder andere in rietvelden voorkomt. Waarschijnlijk komt deze soort in rietlandjes langs de Vecht voor. Dit houdt in dat deze Steenuil een behoorlijk groot jachtgebied heeft. De huisspitsmuis (*Crocidura russula*), wordt als enige spitsmuizensoort op elke vindplaats aangetroffen. In totaal neemt deze soort 11% van het voedsel in. In een partijtje van 12 steenuilbraakballen uit de omgeving van Zwolle (vak 27-15) (lit. 7), zat eveneens een huisspitsmuis. Deze ballen waren geraapt op 18-3-'84. Ook hier nam de veldmuis een groot deel voor z'n rekening (90%!)). Verder kwamen hier de diverse loopkeversoorten en drie oorwormen (wsch. *Forficula auricularia*) uit. Opvallend is dat de huisspitsmuis op elke vindplaats aanwezig is. Hieruit kan niet geconcludeerd worden dat deze uil in de directe omgeving van de boerderij jaagt omdat de huisspitsmuis ook veel verder weg voorkomt (eigen waarneming). Opvallend is ook dat er geen andere spitsmuizensoorten in de braakballen zaten. Hoewel Glutz und Bauer (lit. 5) uitgebreid op het voedsel van de Steenuilen in Midden-Europa ingaan wordt er nauwelijks op de soorten zelf ingegaan. Alleen het genus wordt genoemd. Verder heb ik zelf weinig vergelijkingsmateriaal. Een artikel in "De Steenuil" (zie lit. 1) vermeldt voor vier vindplaatsen de bosspitsmuis (*Sorex araneus*) voor 28, 20, 0 en 17%. Andere soorten die hier genoemd worden zijn: huismuis, veld- en/of aardmuis en bruine en/of zwarte rat.

Van de vogels werd de Spreeuw op elke vindplaats gevonden. De soort nam 11% van het aantal prooidieren op zich. De mus (huis of ringmus?, wsch. ringmus) werd op vindplaats één en twee gevonden, in totaal 11%. Verder werd gevonden: Roperwiek, Zanglijster en Groenling.

Het is bekend dat Steenuilen veel insecten eten. In de braakballen werden niet zo ontzettend veel insectenresten aangetroffen. Waarschijnlijk komt dit omdat de braakballen uit de winterperiode komen. Loopkevers (*Carabidae*) nemen een belangrijk deel hiervan in beslag. Van alle drie de vindplaatsen wordt *Nebria brevicollis* of *salina* (wsc. *brevicollis*) het meest gevonden. *Pterostichus spec.* wordt ook overal aangetroffen. Er werden enkele exemplaren van *Pterostichus nigrita* gevonden en ook van *Pterostichus niger* of *vulgaris*. Verder werden ook regelmatig de kleine *Pterostichus*-soorten gevonden (*diligens* of *strenuus*).

Op alle vindplaatsen werden exemplaren van het geslacht *Bembidion* gevonden (onder andere *Bembidion ustulatum*). Verbazingwekkend was de vondst van een spinnende waterkever (*Hydrous piceus*) van vindplaats één. Op vindplaats twee werd een oorworm als prooi aangetroffen. Zowel op vindplaats één als drie werd een nestkever (*Geotrupes stercorarius*) aangetroffen.

Conclusie

Naar aanleiding van bovengenoemde resultaten kan gezegd worden dat het voedsel van de Steenuilen zeer veelzijdig is. De veldmuis vormt de belangrijkste prooidiersoort. Hiernaast zijn de huisspitsmuis, bosmuis, Spreeuw en de mussen belangrijke prooidieren. Om een gevarieerd voedselaanbod voorhanden te blijven houden zal het noodzakelijk zijn kleine landschapselementen zoals erfbeplanting, knopbomen en boomgaardjes in stand te houden. Het lijkt mij niet onwaarschijnlijk dat de steenuilpopulatie in dit gebied behouden is gebleven dankzij de aanspanningen van knotgroep Loenen en Abcoude in de laatste tien jaar. De plaatselijke bevolking is redelijk goed op de hoogte van het voorkomen van de Steenuil. Navraag zou dus een redelijk beeld van de populatie kunnen geven. Middels gericht onderzoek zou de vogelwerkgroep kunnen bekijken wat het effect van het vrijwillig landschapsbeheer is op de vogelbevolking.

Literatuur

1. Anonymus, 1976. Braakballen van de Steenuil: De Steenuil (BJN-blad) 1976 no. 3.
2. Brink, Mr. F.H. van den. 1978. Zoogdierengids van alle in ons land en overig Europa voorkomende zoogdieren.
3. Drost, B. en M. Schreyer. 1978. Waterkevertabel. Jeugdbondsuitgeverij.
4. Freude, Harde, Lohse. 1976. Die Käfer Mitteleuropas. Band 2.
5. Glutz und Bauer. 1980. Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band 9.
6. Husson, A.M. 1961. Schedelresten in braakballen.
7. Lam, E. 1983. Braakbalanalyses Steenuil uit de omgeving van Zwolle, ongepubliceerd.
8. S.B.B. 1981. Inventarisatie atlas voor flora en fauna van Nederland.